

המפלגה ודרכה במדינה

הרצל ברגר

הסיכוי הזה במלואו. ואמנם הצליחה לנצלו וזכתה לראות בהגשמתו. מטרתה של המפלגה היתה, מראשית היותה, גדולה ורחוקה יותר. בשאלת המדינה היא לא היתה כבולה בדוגמות של חזון נטול-גשרים אל המציאות. מתוך היותה הפשית יותר ראתה את סיכויי השעה, הבחינה בצו השעה וקיימה אותו בשלימותו.

הקמת המדינה ומלחמת השחרור תוללו תמורות מעמיקות בחיי העם והארץ. מלחמת השחרור ויציאת רובו של הישוב הערבי שינו לחלוטין את פרצופה הדמוגרפי של הארץ ועשו את הישוב היהודי לרוב מכריע בשטח המדינה. הריבונות המדינית הביאה לידי תמורה מהפכנית בממדי העליה ובקצב הבנין. לא פחות מתמור רות אלה היו התמורות הפסיכולוגיות בעם. שלוש השנים האחרונות היו שנים של העתקת מרכזי כובד ונדידת ערכים. לפני הקמת המדינה היתה התנועה הציונית עיקר בהכרת העם והישוב ואילו הארגון הישובי של יהודי ארץ-ישראל היה בבחינת גירסא-משנה, שרישומו לא היה ניכר כלל במפעל הבנין ובחיי העם והיה ניכר אך מעט בחיי הישוב עצמו. עתה, ובדרך הטבע, על-תה המדינה לראשית-מעלה בהכרת הישוב והעם ואף בניהול מפעל הבנין וקידומו, ואילו התנועה הציונית נאבקה על תפקידיה, מקומה ומשקלה המדיני והציבורי. השינוי שחל בהכרת התמונים לגבי סילם הערכים משקף את התמורה שתלה במציאות. עולה ערכם של המוסדות השלטוניים; ירד ערכה של התנועה החפשית, ערכה של הפעילות החפשית של המוני עם מתנדבים וחלוציים. במקביל לירידת ערכה של התנועה הציונית בעיני ההמונים ירד גם ערכה של הסתדרות העובדים כמרכז פעולת הבנין העצמאית של ציבור הפועלים המאורגן ועלה ערכה כארגון מקצועי המייצג את הפועלים כלפי המדינה.

בנסיבות אלו שאלה מכרעת היא: האם תש-ציל מפלגת פועלי ארץ-ישראל, הגורם המכוון את בנית המדינה, לשמור שנדידת מרכזיותו, שבאה בעקבות התמורות, לא תהפוך לתהליך של שינוי-ערכים? התדע לשמור על העם ועל עצמה מפני הסכנה כי המדינה הקיימת תהפוך למטרה בפני עצמה בחיי העם ותנועת הפועלים, לאמור שהאמצעי יירש את מקום המטרה וייהרס

הקמתה של מדינת ישראל קשורה ודבוקה בשמות רבים. יותר מכל קשורה ודבוקה היא בשם קיבוצי אחד: מפלגת פועלי ארץ-ישראל. משורותיה עלתה תביעת המדינה בראשית מלי-חמת העולם השניה, כאשר אך מעטים מאד ראו את העתיד, סיכוייו ואפשרויותיו. היא שהקנתה וסיגלה את התביעה הזאת לתנועה הציונית כולה. היא לא היססה לעשות את תביעת המדינה אבן-בוחן לכשרה של תנועת הפועלים הציונית להבחין ביעוד הדור ולהגשימו וליטול לידיה את הנהגת האומה המתהווה מראשית בניתה. היא ניהלה את מדיניות החוץ הציונית בשבילים המפותלים של הברירה בין שלימות הארץ תחת שלטון זר לבין מדינה יהודית בחלקה של ארץ-ישראל. היא עמדה בראש מלחמת השחרור הצבאית והמדינית. היא המנצחת על בנית המדינה. היא עשתה ומוסיפה לעשות כל אלה, אם כי מעולם לא ראתה את הקמתה של מדינת ישראל כמטרה לעצמה, אלא כאמצעי בלבד, מעולם לא טיפחה את פולחן המדינה, ומעולם לא היתה משועבדת לסיסמת הקמתה. היו תנועות בעם אשר הקמת המדינה היתה להן חזון-הכל. היה גם זרם בתנועת הפועלים אשר ביקש, תחילה בתוך מפלגת פועלי ארץ-ישראל ואחר-כך מחוץ לשורותיה, להעמיד כנגד תביעת המדינה לא לתר, היינו תביעת המדינה כתפקיד קרוב של המדיניות האקטואלית, את חזון המדינה העתידה לבוא כה שלמת תהליך הבנין באחד הימים. אלה ואלה נעדרו משורות התובעים את המדינה במערכה הממשית, המציאותית, על הקמתה בשנים המכריעות, 1944-1947. אלה ואלה הילכו אימים על העם ועל תנועת הפועלים וטענו כי שכר השלטון העצמאי הריבוני יצא בהפסד חלוקת הארץ. אלה ואלה טחו עיניהם מהבחין בסיכוי ההיסטורי הגדול, הממשמש ובא, להקים מדינה יהודית בחלקה הגדול המכריע של הארץ. מפלגת פועלי ארץ-ישראל אשר המדינה לא היתה לה מטרה סופית, ממילא לא היתה לה זו חזון של השלמת הבנין אלא אמצעי לקידומו; מתוך גיר-שתה הריאליסטית לעצם ענין המדינה ראתה את הסיכוי הריאלי להשגתה, התגייסה וגייסה את העם שלא להחמיץ את שעת-הכושר, לנצל את

לשמור שהמדינה לא תהיה לחזות-הכל, שלא תדביר ולא תצמיק את הפעילות ההפשית של התמוגים, גורלה של המפלגה וגם גורל המדינה תלויים בכך, אם תדע המפלגה בתקופה הקרובה למצוא א תשביל-הזהב בין שני הצרכים האלה, סכנה צפויה למדינת ישראל והיא כי „המדינה“ תיראה מעתה לאזרחיה ככתובת לתביעות בלבד — וכנושאת יחידה בתפקידי התקופה שהמוני העם משתחררים מן החובות כלפיהם, סכנה ממשית היא כי המוני עם, פועלים ונוער יראו את קיום המדינה כצידוק לפריקת עול, להתרת המתיחות ההתישבותית ולשיתוק יצר ההתנדבות, שקבעו את דמות הישוב לפני הקמת המדינה — אם כי גם אז חיו חלקים גדולים מן הישוב חיים „תקינים“ של ישוב ועם רגיל, וסכנה זו מוגברת על-ידי הסכנה האחרת: שאירת „החיים התקינים“ תוליד איריה של „חלוקת שלל“ — שלל האמצעים העומדים לרשות המדינה והתנועה הציונית לשם קליטת העלייה, ההתיישבות והבנין, עכשיו צורכים אוכלוסי המדינה — ובכללם העולים החדשים שהגיעו לארץ בשנות האחרונות — יותר משהם מייצרים, קרוב לודאי שגם אם נוכח ממספר האוכלוסים את העולים שעדיין לא נקלטו קליטה מלאה, צורך הישוב הקיים יותר משהוא מייצר, ההכנסה הלאומית יוצאת כולה לתצרוכת; פירוש הדבר לא בלבד שאין נותרים אמצעים להרחבת כוחות הייצור, כי אין נותרים אמצעים אפילו לחידוש כלי הייצור הפלים והולכים, המשטר הפסיכולוגי של מסירת אחריות המיפעל הציוני למדינה ושל מסע כללי לחלוקת ההכנסה הלאומית — ובכלל זה האמצעים הבאים מתוך-לארץ והמיועדים לקליטת העלייה ולהגברת כוחות הייצור — מאיים בפשיטת-רגל כפולה: של הכלכלה הישראלית ושל הרעיון הציוני, משהוקמה מדינה יהודית בא עמה לעולם מכשיר עצום להגשמת הציונות — ובאה עמה אשליה גדולה כי בעית היהודים כבר נפתרה; כי הישוב כבר מובטח; כי הציונות כבר הוגשמה, עם הקמת המדינה הופיעה באופק הסכנה הגדולה של „ישוביוס“ מחודש בדרגה גבוהה יותר ובממדים גדולים יותר, הסכנה של ניתוק הישוב מן העם ומן היעוד, הסכנה של קונצנטרציה אנטי-ציונית בארץ-ישראל, מדינה ולקדמה קודם-כל בשטח הכלכלי, המשק הציבורי במדינת ישראל מתרחב והולך לצורותיו השונות: משק ממלכתי, משק מוניציפאלי, משק הסתדרותי, לא כל המפעלים של המשק הציבורי הם בבחינת שירותים ציבוריים או מפעלי-מפתח

הגשר בין שניהם — אותו גשר אשר עליו עבר רה מפלגה זו והעבירה את תנועת הפועלים ואת העם מן ההווה הבלתי-עצמאית אל תקופת המדינה, ראייתה המפוכחת את המדינה הכשירה את מפלגת פועלי ארץ-ישראל להשגת המדינה והקמתה, התעמוד לה גם עתה ראייה מפוכחת זו להכשירה להמשך הדרך — לניצול כל אפשרות יותיו של מכשיר המדינה לשם הגשמתו המהירה של מפעל קיבוץ הגלויות ולשם הקמתה של חברת העבודה הסוציאליסטית ההפשית?

ב

האם פירוש הדבר כי ראוי לה למפלגה להפיג את מתח פעולתה לביצור המדינה ולבנייתה? לא ולא, ואף אין פירושו של דבר, כי רשאים אנו להסיף ללולול במדינה, המדינה הצעירה הזאת עודה זקוקה לטיפול ולטיפוח רב: כל רוח מצויה עלולה להביא עליה שואה, בין שהרוח באה מבחוץ ובין שהיא באה מבפנים, תושבי המדינה, גם ותיקים, גם חדשים, צריכים חינוך אזרחי מעמיק וממושך מבהינות רבות, יחס הכבוד הטבעי לחוק, יחס הכבוד של הציבור כלפי שלוח המדינה הממלא את תפקידו, יחס הכבוד של הפקיד כלפי הקהל הבא לבקש את עזרת משרת-הציבור או לתבוע את המגיע לו — יסודות-הכרות-יסוד והנחות-יסוד אלו של חיי-מדינה עודן בבהינת חזון רחוק לגבינו, תיקנה המדינה תקנה כלשהי לטובת הכלל, מיד רואה כל קבוצת בעלי-אינטרסים תקנה זו לא בבחינת חוק שיש לקיימו ולהסתגל אליו, למען טובת הרבים, הגם שאפשר להציע בו תיקונים ואף לתבוע את ביטולו בדרך התביעה הפרלמנטרית הציבורית, אלא רואה אותו כ„כדור גיר שוש“ מצד הממשלה, המכוון לפתוח במשא ומתן עם אותה קבוצת בעלי-אינטרסים ועם כל קבוצת אינטרסנטים אחרת, ומכאן ואילך עצם קיומה של התקנה תלוי באישורה על-ידי האינטרסנטים, מבחינת צרכי קיבוץ-הגלויות ומפעל הבנין מוכנים חוגים רבים לפרוק מעליהם את כל החובות של התנדבות, יומה ציבורית חפשית וחלוציות שנטלו עליהם בתקופה שלפני היות המדינה, מבחינת קבלת מרותה של המדינה — המרות הפנימית, הקובעת — עדיין חי הישוב ברובו בתקופה שעמדו בראשו, בעיקר, מוסדות משדלים, המפלגה בפעולתה, במעשה ובהסברה, נקלעת בין שני צרכים חיוניים: בין ההכרח לבסס ולבצר את המדינה, למעשה ובהכרת העם ובפוש תנועת הפועלים, לבין הצורך התנועתי

ריטאריים, כל אלה דברים הקובעים את גורלה של החברה הסוציאליסטית הבאה ומצמיחים שעבוד לדורות הבאים.

ה

במידה לא פחותה מזו זקוקה המדינה הצעירה לחלוקת האחריות בינה לבין אזרחיה במפעל הפיתוח. ודאי יש צורך בתכנית פיתוח כללית המקיפה את המדינה כולה ובהתאמת תכניות הפיתוח המקומיות והאזוריות לתכנית הכללית; ודאי יש צורך בתיכנון מרכזי ובהגשמה מרכזית. זאת, אך המדינה אי אפשר לה — חלילה לה — לוותר על יוזמה מקומית, על אחריות מקומית, על הפעלת הצרכים המקומיים ורתימתם בשרות הפיתוח הכללי. רשות הפיתוח המרכזית תהיה פגומה אם לא תרשתת על רשת מסועפת של רשויות פיתוח מקומיות ואזוריות. היונקות כוחן לא מעבודה משרדית של מוסדות ממשלה ומוסדות ייצוג מקומיים אלא, בעיקר, מהפעילות הציבורית החפשית. על אחת כמה וכמה זקוקה המדינה לטיפוח היוזמה החלוצית של תנועות ההתיישבות ושל תנועות הנוער, להעמקת ערכים חלוציים ולעידוד החלוציות על כל גילוייה בנוער הישראלי.

מגמה זו של אֶל־ריכוז, של העברת הסמכויות מן המרכז למקומות, לישובים, לאזורים, לחברות שיתופיות למיניהן, צריכה להיות נר לרגליהם של כותבי החוקה וקובעי המעשה האדמיניסטרטיבי. לכאורה, אם יבוא אדם ויטען בזכות צורות פדראטיביות במדינה זעירה כמדינת ישראל, שאין בה גם כל יסודות היסטוריים או אֶתְנִיִּים למבנה פדראטיבי של המדינה, הלא כוזרים ובלתי־מצויאותיים יישמעו דבריו. ומלבד זה הן קיים החשש כי במיבנה פדראטיבי מעין זה ישתמשו המחזנות הבנויים והמפותחים מהר בותיהם כלפי מחזנות שעדיין עומדים הם בראשית פיתוחם, ואז אולי יתחדש עלינו הויכוח הידוע מימי המנדט, אם אמנם חייבים תושבי תל־כאמצעי ולא כמטרה — לזאת נלחמה מפלגת פועלי ארץ־ישראל בתוך העם בשנות ההאבקות להקמת המדינה; היא יכלה אז לתפיסות ראויות־ניסיונות בתנועה הציונית ולהלכידוֹת תבוסניים בתוך חלקים מתנועת הפועלים, אכולי מבוכה ואובדי־דרך. עליה לחדש עתה את המלחמה הזאת ביתר שאת, לתקנות להמוני הפועלים והעם את ההכרה, כי העם וציבור הפועלים הם הם נושאי מפעל הבנין; כי המדינה אינה אלא כלי של הגשמה; וכי בתקופה זו אין המדינה בבחינת

ממלכתיים שאין המדינה או הציבור יכולים ור־שאים לחלק את האחריות לניהולם בינם לבין העובדים בשירותים או מפעלים אלה. ברוב מפעלי המשק הציבורי יתכן ויתכן שיתוף העובדים במינהל ובאחריות לניהול, יתכן מיוזג דאגת העובדים לעניניהם הם עם הדאגה לקיומו והצלחתו של המפעל כולו. למעשה אפשרי הדבר גם בהרבה מפעלים שקיומם על מסי התושבים, כי גם ברוב המפעלים האלה עשויה העלאת יעילות העבודה ומניעת הבזבז להבטיח רמת חיים גבוהה יותר לעובדים בלי לפרוץ את תחומי התקציב ובלי להגדיל את נטל המסים או התשלומים המוטל על התושבים. על אחת כמה וכמה במפעלים כלכליים רגילים שבתחום המשק הציבורי. כאן אין כל הבדל בין הצורות השונות של המשק הציבורי. הדבר ניתן להעשות במפרעלי המדינה כבמפעלי ההסתדרות. המשק הישראלי אינו יכול לעמוד רק על יומתם ואחריותם של בעלים פרטיים ומנהלים ממונים מגבוה. ציבור העובדים במדינת ישראל הגיע להישגים סוציאליים שספק אם יש דוגמתם בעולם, ולמשטר של זכויות העובד במקום־העבודה שאין דוגמתו בעולם. חוקת העבודה לעובדי ההסתדרות שאושרה זה לא כבר אמנם אפשר להגדירה ללא הפרזה כמגילת זכויות האדם העובד. אמנם חוקה זו כוחה יפה במוסדות ההסתדרות בלבד, אך היא מקיפה כבר עתה כעשרת אלפים עובדים ואין ספק כי היא תשמש דוגמה ומופת גם לחטיבות עובדים אחרות. אולם אין זכויות בלי חובות, ואינון הזכויות הנרחבות על ידי קבלת מידה רבה של אחריות אינו בגדר תביעה מוסרית בלבד. יעילות העבודה והחסכון בעבודה הם תנאים מחייבי־המצויאות לקיום רמת החיים, דרגת שכר הוגנת, רמה גבוהה של תנאים סוציאליים ומשטר של זכויות העובד במקום עבודתו. שיתוף העובדים במינהל ובאחריות, חלוקת האחריות בין הרשות המרכזית לבין קבוצות עובדים מקיימים את מקומות העבודה, הן הכרה כלכלית והחברתית בתקופת הבנין וקיבוץ הגלויות. הרי זה גם צורך יסודי של כל תנועה הרוצה, כי המשטר הסוציאליסטי יהיה משטר של חירות האדם ולא של שעבודו המוחלט למדינה. דמותה של החברה הסוציאליסטית מתעצבת בתקופת המעבר. כל מאמץ להקים עתה יסודות של חירות העובדים ואחריותם הישירה מטה את תהליך צמיחתה של החברה הסוציאליסטית אל אפיק החירות וזכויות האדם. מגמות של ריכוז מופרז בתקופת המעבר, כל הידוק של היסודות האבטרי-

החובות שהמדינה וצרכי בנינה מטילים על היתה, היו גם הם מתפקידיה הראשונים של המפלגה בתקופה זו. והרי הדברים קל וחומר במצבנו, כשהיסוד המוצק היחיד בחיי הארץ הוא התמורה המתמדת, המהפכות שבאות בזו אחר זו עם כל גל של עליה, פיצול של העם לשבטים-שבטים ועדות-עדות, פיצול שמעמיק והולך, ממאיר והולך, עם הקמתם וקיומם של ישובים עדתיים נפרדים בהתישבות העולים.

ד

החינוך בלבד, הארגון בלבד, אין בהם כדי לפתור את הבעיה. אפילו היתה המפלגה מסר גלת להשתחרר מכל תפקידיה האחרים ולהתנער ביום אחד משיגרתה ולבצע מיפעל הסברתי וחינוכי גדול שהיה מזועזע ומשנה את העם — גם אז לא היינו מעבירים ומבטלים את הסכנות שבאו לעולמנו עם הקמת המדינה. כי גוסף על המיפעל החינוכי הגדול המוטל על המפלגה, עליה לדרוש ולקיים, לקבוע ולהגשים את המגמה של החזרת האחריות והעברת האחריות מן המדינה לעם, מן השלטון אל האדם והחברה. מגמה זו של העברת האחריות יש להפעילה אביב להשתתף בהחזקת בתי הספר העצמיים שבצפת ובירושלים. ואף על פי כן: ההכרח בחינוך העם לבגרות ממלכתית, הצורך בהגברת יסודות החירות, היזמה והאחריות של המוני העם, מחייבים צמצום סמכויותיו של השלטון המרכזי בתחומים, שסמכויות אלו הן הכרח לבטחון המדינה, לקיומה הכלכלי ולקידום מפעלי הפיתוח: מחייבים העברה מודרנית של סמכויות למוסדות השלטון העצמי, המקומי ותחזויו. בזאת הכשירה עצמה מפלגת פועלי ארץ-ישראל להקמת המדינה אף זכתה להקימה, שלא הלכה שבי בעינים עצומות אחרי קסמי המדינה, שלא נשתעבדה וכפתה את עצמה לחזון ולסיסמה של השלטון. היא תוכה לבנות את המדינה ולהכשירה להגשמת יעודה האמתי. אם תוסיף להילחם בפולחן המדינה, אם תעמיק ותגביר את יסודות הדימוקרטיות החפשית, הישירה, של המוני העם, לעומת היסודות המרותיים הטבועים בכל מדינה, ותהא הדימוקראטית ביותר, מפלגה זו שמרה ושקדה, שחזון המדינה לא יכבול את המיפעל החינוכי אלא יקדמו. מעתה שומה עליה לשקוד ולשמור שמציאות המדינה לא תעכב את הקמתה של חברת ישראל הסוציאליסטית החפשית, אלא תשחררנה ותחישנה.

כתובת לכל התובעים והתביעות, אלא המעין שממנו נובעת התביעה הלאומית והחברתית.

ג

המיבנה החברתי של מדינת ישראל כיום ומגמות ההתפתחות החברתית בתוכה יש בהם משום סיוע לראית המדינה ככתובת לתביעות הכלליות. כבר כיום הלק גדול מאד מן העובדים במדינת ישראל — יש אומרים למעלה ממחציתם — אין להם מעביד קפיטליסטי פרטי, אשר אליו יוכלו להביא את תביעותיהם וקובלנותיהם: התביעות מופנות איפוא, בדרך הטבע, אל המעבידים הציבוריים, שהמדינה היא אחד הגדולים שבהם או, במקרה העובדים העוסקים במשקיהם העצמיים, אל המדינה המפעילה את הפיקוח הכלכלי. ברוב המקרים, התביעה אל גורמים ציבוריים, וביחוד אל המדינה, היא גם קלה יותר ויש לה יותר סיכויים להתקבל על דעת הצבור, מן התביעה אל מעביד פרטי. הציבור, נטול מסר רת וחינוך של חיים ממלכתיים, אינו תופס כל צרכו, כנראה, את הקשר שבין התביעה אל הכלל לבין המעמסה על היחיד. לגבי רובו המדינה היא משהו בעל ממדי-ענק, שאין השכל משיגו; אמצעייה של המדינה בלתי מוגבלים הם מטבעה, בגלל היותה מדינה, ואם בכל זאת מבין הוא בשכלו, שאין המדינה יכולה לתת יותר משהיא מקבלת מן התושבים, הנה בחדרי לבבו הוא מאמין או רוצה להאמין שאין מטילים מסים על העם אלא לשם הסדר הטוב ואילו גובה המסים הוא פרי שרירותילבם של שרי-האוצר ויועציו. המיבנה החברתי המתקדם והולך של מדינת ישראל, כשגלויים אליו חינוך קלוש ותוסר כל מסורת ממלכתית ברוב הישוב, מגביר מאד את הקשיים הטבועים בתהליך בנין סוציאליסטי המתגשם במסגרת מדינית של חירות דמוקראטית. תהליך הבנין תובע מן הישוב הכונה הסי תפקוד במועט. המסגרת הדימוקראטית מעודדת תביעות להעלאת רמת החיים ולפעולות לשם הגר שמת התביעה הזאת. עד שבבוקר לא עבות מתגלה לעינינו התהום שאנו עומדים על פיה — כפי שאירע ביום שהוכרז, בתוקף ההכרח הכלכלי, על קיצוב ההלבשה — ואז אנו מתמל-אים זעם על הלפיד שהאיר את פי התהום. אף אילולא עמדה לפנינו הבעיה של קליטת העליית הנוהרות אלינו, מבחינה כלכלית, חברתית ותרבותית, וליכודן לעם ולאומה מדינית, הרי החינוך האזרחי המעמיק, החינוך לקבלת